

Examining the Relations Between the Nizari Ismailis of Northern Iran and the Rustamdar Paduspanids

Aliakbar. Hosseiny¹, Ramazan. Seyghal^{1*}, Abdollah. Rejaee Litkahi²

¹ Department of History, No.C., Islamic Azad University, Noor, Iran

² Department of History, Bab.C., Islamic Azad University, Babol, Iran

* Corresponding author email address: r.seaghal@gmail.com

Article Info

Article type:

Original Research

How to cite this article:

Hosseiny, A., Seyghal, R., & Rejaee Litkahi, A. (2025). Examining the Relations Between the Nizari Ismailis of Northern Iran and the Rustamdar Paduspanids. *Journal of Social-Political Studies of Iran's Culture and History*, 4(4), 1-15.

© 2025 the authors. This is an open access article under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) License.

ABSTRACT

The Nizari Ismaili state in northern Iran was established by Hasan Sabbah in 1090 CE (483 AH) through the seizure of the Alamut fortress and came to an end in 1256 CE (654 AH) by the hand of Hulagu Khan, the Mongol ruler. Therefore, this study explores the interactions and conflicts between this dynasty and the Paduspanid branch of the Rustamdar line within that historical period, which spans approximately two centuries. This research, taking into account the contemporaneous rule of several dynasties—including the Seljuks, the Khwarazmshahs, the Mongols, the Mar'ashis, and the Second and early Third Bavandid periods—and their mutual influences with the Nizari and Rustamdar regimes, investigates the nature and reasons behind the relationship between the two dynasties through a descriptive-analytical method. The analysis of these relations reveals that the interactions between the two dynasties depended largely on the political strategies of their respective rulers. At times, these relations were characterized by strategic cooperation, at other times by direct opposition, and occasionally by indifference. The most prominent instance of confrontational strategy occurred during the reign of Istandar Kaykavus, who was a contemporary of Spahbad Shah Ghazi Bavandi, a fierce enemy of the Ismailis. Ideological and sectarian divergences between the Shi'i-oriented religious outlook of the Paduspanid Istandars and that of the Ismailis had a significant impact on the bilateral relations of these two dynasties. These religious contradictions became a central cause for the Paduspanids' aversion toward the Ismaili sect and their classification of the group as heretical and impure in the regions of Ruyan and Mazandaran during certain historical periods.

Keywords: Nizari Ismailis, Rustamdar, Paduspanids, Relations, Interaction, Confrontation

EXTENDED ABSTRACT

The political dynamics between the Nizari Ismailis of Northern Iran and the Rustamdar branch of the Paduspanid dynasty represent a unique case of religious and political interaction in medieval Iranian history. The Nizari Ismaili state was established in 1090 CE through the strategic capture of Alamut by Hasan Sabbah, marking the beginning of a nearly two-century-long theocratic rule that came to an end in 1256 CE with the Mongol assault led by Hulagu Khan. During this era, the Paduspanid Rustamdars governed regions in western Mazandaran, including Ruyan and parts of Gilan, often caught between the expanding Ismaili influence and the powerful Bavandid neighbors. This study aims to explore the spectrum of relationships—ranging from cooperation to conflict—between the Nizaris and Rustamdars, particularly in the context of ideological differences and shifting alliances with other powers like the Seljuks and Bavandids. Early in this period, rulers such as Hazārasf I displayed signs of alignment or peaceful coexistence with the Nizaris, notably due to familial ties with key Ismaili leaders. Over time, however, especially under rulers like Istandar Kaykavus, religious discord and political allegiance to the anti-Ismaili Bavandids transformed this relationship into one of hostility and military engagement, culminating in episodes of violence and mass killings. The religious identity of the Paduspanids—initially Zaydi and later Twelver Shi'a—served as both a bridge and barrier in their dealings with the Ismailis, whose doctrinal divergence and revolutionary tactics often provoked suspicion or outright opposition (Daftari & Badrhai, 1996; Hamedani et al., 2008; Najmi, 2010).

The methodological approach of this study is grounded in a descriptive-analytical framework, utilizing primary historical chronicles such as *Tārīkh-i Ṭabaristān*, *Tārīkh-i Rūyān*, and *Tārīkh-i Māzandarān* alongside genealogical records of local dynasties. The analysis classifies the relations between the Nizaris and Rustamdars into three broad strategic modes: cooperation, confrontation, and indifference. Each ruling Istandar is contextualized within the broader socio-political transformations of the region, such as the decline of the Seljuk Empire, the rise of the Khwarazmshahs, and the Mongol incursions. Hazārasf I's reign, for example, coincided with relative peace, attributed in part to his marital ties with the family of Kiyā Buzurg-Umid, the successor to Hasan Sabbah. In contrast, Istandar Kaykavus not only aligned himself with Shah Ghazi Bavandi—an ardent opponent of the Ismailis—but also partook in military operations against them. These confrontations were not merely political but were often infused with ideological rhetoric that labeled the Ismailis as heretical, culminating in significant bloodshed, as documented in sources like *Tārīkh-i Rūyān* and *Tārīkh-i Māzandarān* (Marashi & Tasbihi, 1968; Shuja, 2006; Stern & Badrei, 1997).

The origins of Ismailism in Iran, particularly in the region historically known as Jibal, trace back to early missionary activities spearheaded by figures like Abdullah ibn Maymun and his disciple Khulaf in the 9th century. These missionaries identified areas such as Ray, Qom, and Tabaristan as fertile grounds for conversion due to their Shi'i inclinations. The theological divergence of the Ismailis, especially the Nizari branch, from Twelver Shi'ism was rooted in succession disputes following Imam Ja'far al-Sadiq's death. This led to the belief in the Imamate of Isma'il ibn Ja'far and his son Muhammad, whose lineage was carried through clandestine activity culminating in the Fatimid Caliphate in North Africa (Khorasani & Simeonov, 1994; Maqrizi & al-Shayal, 1948). The Nizaris, breaking away from the Fatimid central authority in Cairo, established an independent theocratic order under Hasan Sabbah. The Alamut period featured a unique blend of esotericism and pragmatic state-building, producing theological innovations like the "Qiyāma" doctrine and complex military strategies including targeted assassinations. Over the

decades, the Nizaris constructed a defensive network of over 30 strongholds across Iran, including Girdkuh and Lamasar, and maintained fluctuating alliances or hostilities with neighboring rulers (Irfan Menesh, 2019; Stern, 1949; Willy, 2005).

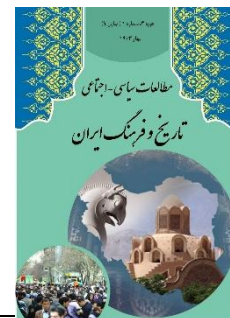
The Paduspanids, on the other hand, represent one of the longest-lasting dynastic lines in Iranian history, with rule extending from the early Islamic period into the Safavid era. Originating from the lineage of Gil-Gāwbāra, their rule in Ruyan and the adjacent mountain regions of Mazandaran was characterized by a blend of Zoroastrian heritage and evolving Shi'a loyalties. The transition from local chieftainship under the title of *Ispahbad* to the use of *Istandar* reflects the growing regional autonomy and political sophistication of the dynasty. During the Ismaili period, the Paduspanid rulers oscillated between allegiance to the Bavandids—staunch Twelver Shi'ites—and occasional cooperation with the Nizaris, often as a strategic hedge against Bavandid dominance. The geopolitical reality of being sandwiched between two theocratic states led to a series of calculated decisions, such as Istandar Hazārasf II's infamous ceding of strategic forts like Sardasht to the Ismailis in exchange for protection or favor (Barzegar & Fumshi, 2001; Gilani & Sotoudeh, 1973; Moein, 1984).

Religious identity played a central role in shaping these alliances and rivalries. While both Ismailis and Paduspanids traced their legitimacy through Shi'a lineages, the doctrinal rifts between Zaydi, Twelver, and Ismaili interpretations of Shi'ism often exacerbated tensions. This was especially true during the reign of Istandar Kaykavus, whose hostility toward the Ismailis was partially fueled by his alignment with Shah Ghazi Bavandi, known for his anti-Ismaili campaigns and personal enmities with their fida'i operatives. The killing of Ghazi's son by Nizari assassins further deepened this animosity. In contrast, periods of indifference, such as the rule of Istandar Sharakim during the Mongol invasions, reveal a more pragmatic stance, with local rulers opting for survival and cooperation with Mongol forces—even participating in the siege of Ismaili strongholds like Girdkuh—rather than pursuing sectarian vengeance (Ameli & Sotoudeh, 1969; Mirkhwand & Kianfar, 2001; Shabankarei, 1997).

Ultimately, the study concludes that the relationship between the Nizari Ismailis and the Rustamdar Paduspanids was never static, but rather dynamic and situational. Three distinct strategies—cooperation, confrontation, and indifference—emerged at various junctures based on religious compatibility, political expediency, and the influence of third-party actors like the Bavandids and Mongols. The early cooperation between Hazārasf I and the Ismailis was primarily familial and strategic; the violent confrontations under Kaykavus were driven by religious antagonism and alliance obligations; and the indifference of rulers like Sharakim reflected the pragmatic politics of an age dominated by Mongol power. These shifting strategies underscore the adaptability of local dynasties in medieval Iran, whose survival depended on nuanced balancing acts amid ideological battles and imperial pressures. The Nizari Ismailis, despite their ideological rigidity, demonstrated a surprising capacity for negotiation and alliance, as seen in their relations with rulers like Hazārasf II. Meanwhile, the Paduspanids' trajectory reveals how peripheral dynasties navigated the sectarian landscape of Iranian highlands, often blending local traditions with imported doctrinal allegiances.

In conclusion, this extended analysis contributes to our understanding of localized state relations within the broader canvas of medieval Iranian history. It challenges monolithic views of Ismaili hostility by highlighting episodes of strategic alliance, even intermarriage, and portrays the Paduspanids not merely as regional warlords but as critical players in the religious-political matrix of the Caspian hinterlands.

While much scholarship has focused on the Nizaris' conflicts with imperial forces like the Seljuks and Abbasids, this study illuminates their interactions with regional powers, offering a richer, more granular perspective on the era's sectarian and geopolitical complexities. By mapping these historical episodes with precision and interpretive depth, the research not only fills a gap in historiography but also sets a foundation for comparative studies on medieval Islamic governance, sectarianism, and local sovereignty.

بررسی روابط اسماعیلیه نزاری شمال ایران با رستمدران پادوسپانی

سیدعلی اکبر حسینی^۱، رمضان صیقل^{۲*}، عبدالله رجایی لیتکوهی^۳

۱. گروه تاریخ، واحد نور، دانشگاه آزاد اسلامی، نور، ایران

۲. گروه تاریخ، واحد بابل، دانشگاه آزاد اسلامی، بابل، ایران

*ایمیل نویسنده مسئول: r.seaghal@gmail.com

چکیده

اطلاعات مقاله

نوع مقاله

پژوهشی/اصلی

نحوه استناد به این مقاله:

حسینی، سیدعلی اکبر، صیقل، رمضان، و رجایی لیتکوهی، عبدالله. (۱۴۰۴). بررسی روابط اسماعیلیه نزاری شمال ایران با رستمدران پادوسپانی. *مطالعات سیاسی-اجتماعی تاریخ و فرهنگ ایران*. ۴(۴)، ۱-۱۵.

© ۱۴۰۴ تمامی حقوق انتشار این مقاله متعلق به نویسنده است. انتشار این مقاله به صورت دسترسی آزاد مطابق با گواهی (CC BY-NC 4.0) صورت گرفته است.

اسماعیلیه نزاری شمال ایران توسط حسن صباح در سال (۴۸۳ه. ق با تسخیر قلعه الموت تاسیس گشته و در سال (۶۵۴ه. ق. توسط هلاکوخان مغول منقرض شده است. لذا این تحقیق به بررسی تعامل و تقابل این سلسله با سلسله پادوسپانی شاخه رستمدراری در این فاصله زمانی - که تقریباً دو قرن می‌باشد - می‌پردازد. این پژوهش با توجه به دوره همزمانی حکومت‌هایی از جمله سلجوقیان، خوارزمشاهیان، مغولان، مرعشیان و باوندیان دوره دوم و ابتدای سوم با حکومت اسماعیلیه ورستمدرار - که متأثر از همدیگر بوده اند - به چگونگی و چرایی روابط این دو سلسله مورد نظر با روش توصیفی - تحلیلی می‌پردازد. در تبیین این روابط می‌توان نتیجه گرفت که ارتباط این دو سلسله بستگی به نوع سیاست حاکمانش در بعضی موارد با استراتژی تعامل و گاهی با استراتژی تقابل و گاهی نیز با بی تفاوتی همراه بوده است که در این میان بیشترین استراتژی برخورد تقابلی برای زمان حکمرانی استندار کیکاووس بوده که هم عصر اسپهبد شاه غازی باوندی دشمن سرسخت اسماعیلیان بوده. تضادهای رویکردی مذهب شیعی استنداران پادوسپانی با مذهب اسماعیلیه، تاثیر فراوانی بر روابط دو سلسله مذکور داشته است و علت بیزاری از فرقه اسماعیلیه و محلد دانستن شان در رویان و مازندران در برهه‌ای از زمان گشته است.

کلیدواژگان: اسماعیلیه نزاری، رستمدرار، پادوسپان، روابط، تعامل، تقابل

مقدمه

سلسله اسماعیلیه ولایت شمال غربی ایران که اعراب آن را ولایت جبال می‌نامند مثل سلسله‌های دیگر اسماعیلیه در جهان، منشا مشترک در اندیشه و رویکردهای فرقه‌ای خویش دارند.

قدمت این شاخه شمال غربی ایران به زمان‌های آغاز و شروع فعالیت‌های این اندیشه توسط داعیان آن در شهر ری بر می‌گردد. نخستین داعی و مبلغ و نیز مؤسس آن در این حوزه جغرافیایی به عبدالله بن میمون در نیمه قرن سوم هجری قمری بر می‌گردد. که او خلف را در این آغاز به ری فرستاد و تاکید داشت که چون مردمان قم، کاشان، ری، آبه و ولایت طبرستان چون به تشیع گرایش دارند آن‌ها در این دعوت به مذهب اسماعیلیه، تو را اجابت و همراهی می‌کنند.

داعیان اسماعیلیه نخستین، محمد بن اسماعیل را به عنوان مهدی موعود معرفی می‌کردند و آنان به مردم می‌گفتند که پیرو اهل بیت هستند و مبلغ آنان می‌باشند. لذا در تبلیغ این فرقه افرادی چون غیاث با اهل سنت مناظره می‌کردند و نیز بزرگانی چون ابوحاتم رازی، بعدها نسفی و ابویعقوب سجستانی که مولفان کتب فقهی در این زمینه بودند.

داعیان اولیه و فرزندان خلف درری سکونت داشتند اما در مرور زمان توسط ابوحاتم رازی داعیان به شمال ایران و دیگر نقاط ایران فرستاده شدند. از آغاز قرن چهارم فعالیت و تاثیرگذاری شان بر مردم ایران بویژه طبرستان، ری و خراسان بیشتر شد و در شمال ایران مثل نقاط دیگر زیدی، مذهب زیدیه جایش را به مذهب اسماعیلی داد که تقریباً همزمان با دوره حکمرانی شهریار پادوسپانی در رستمدر و امیر شروین بن رستم باوندی در طبرستان بوده است. بطوریکه قلعه گردکوه در طبرستان قبل از اسماعیلیان نزاری قلعه الموت، حدود دویست سال قبل آن‌ها توسط داعیان اسماعیلی تصرف شد.

اهمیت این فرقه در این است که بعضی از حاکمان بعضی از حکومت‌ها از جمله حاکم ری احمد بن علی، امیر حسین بن علی مروودی در خراسان و در طارم مرزبان بن محمد و برادرش وهسودان از فرزندان محمد مؤسس آل مسافر و حتی امیر نصر سامانی نیز اسماعیلی شدند.

همه این عوامل در واقع مقدماتی شدند در تسهیل جذب و گرایش مردم به حسن صباح که مؤسس فرقه اسماعیلیه نزاری بود. اسماعیلیان به دو گروه مستعلیه و نزاریه منشق شده بودند که نزاریها پرجمعیت تر بوده اند. که در واقع اینان مرید نزار فرزند ارشد المستنصر خلیفه فاطمی بوده اند. اما امیر سپاه مصر، فرزند کوچکتر از نزار را که احمد نام داشت به خلافت گماشت. حسن بن صباح با مخالفت به انتخاب احمد بعنوان خلیفه فاطمی، به نزار ارادت پیدا کرد و برای نشر اندیشه این شاخه اسماعیلی به ایران کوچ کرد در زمان سلجوقیان، الموت را بعنوان پایگاه اصلی حکومت اش انتخاب کرد. که بعد او هفت نفر در الموت حکمرانی کردند که سرانجام توسط هولاکوخان مغول منقرض گشتند.

اما آنچه مهم می‌نمایند اینکه اسماعیلیه نزاری همانند دیگر حاکمان ولایات با حاکمان همسایه شان در کش وقوس اختلافات بودند که اوج اختلاف شان با همسایگان بیشتر با باوندیان آمل بود که ظاهراً بخاطر افکار الحادی شان مرتبط بود و به پیرو همین اختلاف‌ها امیران پادوسپانی نیز با نزاریان مشکل پیدا کرده اند چون آن‌ها در دوره زمانی خاصی مطیع و فرمانبردار باوندیان بخصوص شاه غازی باوندی بوده اند. لذا زمانی در مخالفت با حاکمان باوندی با نزاریها در صلح و گاهی نیز در جنگ یا مخاصمه بوده اند.

در پژوهش‌های زیادی اختلافات اسماعیلیه نزاری با دستگاه خلافت عباسی و نیز سلجوقیان بحث شده است که اساس آن هم برگشت به نوع تفکرات و دیدگاه دینی - مذهبی این فرقه با دیگر مسلمانان بود. و از بابت اختلافات با باوندیان هم کم و بیش به همین رویکرد فکری

شان بر می‌گردد که از این منظر نیز تحقیقات زیادی صورت گرفته است. ولی در مورد ارتباط این مذهب با سلسله پادوسپانی و نیز از بابت تعامل و تقابل شان هیچ تحقیق و پژوهشی صورت نگرفته است مگر اینکه در منابع کتابی بصورت پراکنده در حاشیه موضوعات دیگر نام آنان و ارتباط شان صحبت شده است. نظیر کتاب گاوبارگان پادوسپانی از اعظمی سنکسری؛ منبعی است که کم و بیش و به طور کلی به آن توجه کرده است و کتاب تاریخ طبرستان و رویان و مازندران اثر ظهیرالدین مرعشی آن هم بطور اجمالی در کنار روابط باوندیان و اسماعیلیان به استنادان نیز اشاره کرده است ولی از نظر ارایه مقالات یا پژوهش در این زمینه، متأسفانه کاری صورت نگرفته است.

با این وجود این تحقیق درصدد بیان نوع ارتباط این مذهب اسماعیلی با رستمدران پادوسپانی است که بعنوان همسایه‌ای که اجدادشان در قیام علویان زیدی پا به پای حسن بن زید همراه بوده اند و با تفکرات شیعی کماکان آشنا گشتند. و در ابتدای ارتباط با اسماعیلیان دارای مذهب زیدیه و در مرور زمان در مجاورت با باوندیان دوازده امامی به این مذهب شیعه گرایش پیدا کردند.

این تحقیق به بررسی و تحلیل نوع ارتباط حاکمان اولیه اسماعیلیه نزاری الموت با حاکمان دوره رستمدراری می‌پردازد که معمولاً با تعامل یا در تقابل هم بوده اند و به نوعی تحت تاثیر یا تحریک یا انتظارات باوندیان نیز همراه بوده است. از اواخر قرن پنجم با شروع حکمرانی اسماعیلیه الموت تا انقراض شان در نیمه دوم قرن هفتم، همیشه بین این دو حکومت محلی یعنی استنادان و نزاری ها، روابط تعاملی یا تقابلی وجود داشت. و اوج اختلاف شان در دوره رستم بن علی ملقب به شاه غازی باوندی (۵۶۰-۵۳۴ ه. ق.) بوده است. و از طرفی، نزدیکی تفکر زیدی و بعدها استنادان به تفکر شیعی دوازده امامی باوندیان و تخصص هر دو با تفکر شیعی اسماعیلیان بی تاثیر در این اختلافات نبود.

بنابراین در این پژوهش به چگونگی و چرایی شیوه حکمرانی رستمدران با اسماعیلیان شمال غرب ایران پرداخته شد که حاصل این نوع نگرش پژوهشی با سه استراتژی برخوردی حاکمان رستمدراری چنین تبیین گشته است؛ با توجه به سال ظهور و سقوط اسماعیلیان نزاری که مصادف حکمرانی پادوسپانیان شاخه رستمدر است لذا اولین حاکم - هزاراسف اول (۴۶۸ تا ۵۰۸ ه. ق.) که دوره تعامل بوده - استناد شهرنوش (۵۰۸ تا ۵۳۵ ه. ق.) دوره تقابل بوده - استناد کیکاووس (۵۳۵ تا ۵۷۲ ه. ق.) دوره تقابل بوده - استناد هزاراسف دوم (۵۷۲ تا ۵۸۶ ه. ق.) دوره تعامل بوده - استناد زرین کمر (۵۸۶ تا ۶۱۰ ه. ق.) دوره تقابل بوده و از زمان حکومت استناد بیستون به سال ۶۱۰ ه. ق. تا حکومت استناد شراگیم به سال‌های ۶۷۱-۶۴۳ ه. ق. دوره بی تفاوتی در استراتژی برخورد بوده است.

اسماعیلیه

اسماعیلیه از انشعابات تشیع هستند که از ابتدای قرن دوم هجری قمری ظهور کردند و سپس به گروه‌های متعددی تقسیم شدند. آن‌ها مثل شیعیان امامی، امامت را به نص می‌دانستند. و بعد از امام صادق (ع) با یکدیگر بر سر جانشینان امام به اختلاف افتادند. این فرقه نام خود را از اسماعیل فرزند امام جعفر صادق گرفته است. با شهادت امام جعفر صادق (ع) در سال ۱۴۸ ه. ق شیعیان به گروه‌های مختلفی تقسیم شدند و از گروه معروفی که پس از شهادتش و مدتی پیش از آن پدید آمدند، پیروان اسماعیل فرزند بزرگ امام جعفر صادق بودند که به اسماعیلیه معروف شدند (Hamedani et al., 2008).

عقیده اصلی و اساسی تمام اسماعیلیان پذیرفتن امامت اسماعیل، فرزند ارشد حضرت امام صادق (ع) است. محمد، فرزند اسماعیل که بر اساس عقاید اسماعیلیان، نص امامت را از پدرش به ارث برده بود، به همراه عده‌ای از طرفداران خود در قرن دوم هجری قمری به طرف شهر ری عزیمت کرد. در شهر ری، اسحاق بن عباس فارسی که تمایلات اسماعیلی داشت او را در تبلیغ یاری داد. محمد بن اسماعیل برای در امان ماندن از تعقیب و دستگیری توسط عمال هارون، از ری به نهاوند رفت و در آنجا با دختر حاکم نهاوند، ابو منصور جوش ازدواج کرد. این خبر بر هارون رسید، و او سپاهی را برای دستگیری محمد بن اسماعیل به نهاوند فرستاد و محمد هم از نهاوند فرار کرد و به دماوند رفت. و بعد از

مدتی، مخفیانه به سلمیه در حمص شام رفته و در سال (۱۹۱ ه. ق) آنجا را برای تبدیل به مرکز فعالیت و تبلیغ خود کرد (Khorasani & Simeonov, 1994).

بعد از محمد، فرزندش عبدالله بن محمد برای گسترش دعوت اسماعیلیه به دیلم رفت و در دماوند محلی بنام محمودآباد که پدرش بنا کرده بود رفت و در سال (۲۱۲ ه. ق) در آنجا فوت کرد. نوادگان محمد بن اسماعیل، یعنی احمد بن عبدالله و فرزندش حسین بن احمد، با اقامت در سوریه و مسافرت به نقاط مختلف دعوت اسماعیلیه را توسعه دادند. عبیدالله مهدی، از نوادگان محمد بن اسماعیل به شمال آفریقا گریخت و با یاری داعی اسماعیلی، ابو عبدالله شیعی، بربرهای کتامة را به کیش اسماعیلی در آورده و سلسله فاطمیه را در تونس تأسیس کند. داعیان اسماعیلی از قرن سوم در ایران دست به فعالیت زده و اولین شان در خراسان ابو عبدالله خادم بود، که پایگاه اصلی او در شهر نیشابور بوده و از آنجا دعوات به سایر شهرهای خراسان و ماوراء النهر می‌فرستاد (Maqrizi & al-Shayal, 1948).

اگرچه در منابع مختلف عبدالله بن قداح از دعوات اسماعیلی نام می‌برند که همزمان با محمد بن اسماعیل می‌زیست. ولی بعضی اذعان دارند که این عبدالله همان محمد بن اسماعیل است که جهت امنیت جانی در مقابل خلیفه وقت خود را چنین معرفی می‌کرده است (Arif & Zomorudi, 1998).

اسماعیلیان را باطنیان یا ملاحده و در قرن سوم ه. ق قرامطه نیز می‌گفتند، بعدها به دلیل نزدیکی به افکار ابوطالب، اسماعیلیان خطابیه، مبارکیه، و اسمهای دیگر می‌خواندند (Hamedani et al., 2008).

عناوین دیگر اسماعیلیان -آئین سبعیه (هفت امامی)- باطنیه -امامیه -حمیدیه - برقیه- تعلیمیه- خطابیہ - خلطیه - دروزیه - غیاثیه- قرامطه - مبارکیه - مستعلویه - مهدویه- میمونیه - ناصریه - نزاریه - ملاحده (Najmi, 2010).

اسماعیلیان نزاری

قدمت دعوت اسماعیلی در شمال غربی ایران، در ولایت جبال به زمانهای آغاز کار نهضت اسماعیلیه می‌رسد. روایات‌ها از آغاز و چگونگی دعوت شان تا ابتدای قرن چهارم هجری در منابع مختلفی از جمله؛ تاریخ اسماعیلیه ابن رزام، در سیاستنامه خواجه نظام الملک طوسی، الفهرست ابن ندیم، الفرق بین الفرق عبدالقادر بغدادی و اتعاض الحنفاء باخبار الائمه الفاطمیین و الخلفا از مقریزی وقواعد العقاید آل محمد حسن دیلمی مورد بحث است. که نخستین داعی ولایت جبال فردی بنام خلف بود. که در ری به پیروان او خلیفه هم می‌گفته‌اند (Stern, 1949; Stern & Badrei, 1997). خلف بوسیله عبدالله بن میمون القداح در ری برای تبلیغ اسماعیلیه گماشته شد. خلف در ری وطبرستان به تبلیغ خلیفه که فرقه‌ای از شاخه اسماعیلیه هست برخاست. از شاگردان مهم او که از دعوات معروف هست ابوالحاتم رازی بود که از بنیانگزاران فرقه اسماعیلی در ری، طبرستان و دیلم به شمار می‌رود.

پیدایش اسماعیلیه نخستین و سر منشا آن‌ها به نحله فکری خلافت اسلامی به قرن دوم ه. ق. در آفریقا بر می‌گردد که دامنه رشد آن در اواخر قرن سوم هجری قمری به مصر و عراق و سپس ایران رسید که همان نحله فکری اسماعیلیه فاطمی بوده است. و در ادامه در انتهای قرن چهارم هجری قمری بعد از هشتمین خلیفه فاطمی این نحله فکری که بنام مذهب و فرقه شکل گرفته و به بلوغ خود رسیده و به خاطر جانشینی بین دو پسر خلیفه، منشق گشته است و نام‌های اسماعیلیان مستعلویه و نزاریه گرفته‌اند (Daftari & Badrhai, 1996).

بنابراین می‌توان گفت که پیشینه حضور داعیان اسماعیلی در طبرستان از سال‌های پایانی سده سوم فراتر نمی‌رود (Ismaili, 2008). پیدایش نزاریه بیشتر به خاطر پشتبانی و همت حسن صباح در این مسیر بوده است. و با این کار ارتباطش را با مصر قطع کرده و خود در الموت دعوت جدید نزاری را پایگذاری کرده است که خود او نیز در ۱۷ سالگی توسط ابوعطاش از داعیان اسماعیلی به این مذهب گرایش پیدا کرد.

نزاریان همان اسماعیلیان تحت امر حسن صباح در سال (۴۸۳ ه. ق.) قلعه الموت را تصرف کرده اند. مستوفی در کتاب تاریخ برگزیده بیان می‌کند که آن‌ها سپس قلعه‌های دیگر مثل لمسر، منطقه قهستان، شهر طبس و قلعه ارجان در خوزستان را تصرف کردند. و در طول قدرت نمایی شان تقریباً بیش از سی قلعه را در تصرف داشته اند که مشهورترین آن‌ها قلعه الموت بوده است (Mashkoor, 2011). در دوره الموت که این قلعه مرکز حکومت شان بوده است سه داعی و پنج امام حکومت کرده اند که عموماً خداوندان الموت خوانده می‌شدند (Irfan Menesh, 2019).

که به ترتیب داعی حسن صباح-داعی کیا بزرگ امید - محمد بزرگ امید و از امامان هم به ترتیب امام حسن علی ذکر السلام یا حسن دوم - امام نوالدین اعلی محمد- امام جلال الدین حسن نومسلمان- امام علا الدین محمد- امام رکن الدین خورشاه بودند (Willy, 2005).

که کیا بزرگ امید از جانشینان بنام حسن صباح بود که برای اسماعیلیان کارنامه خوبی به ارث گذاشت اما جانشینان بعدی این چنین توانمند نبوده اند بویژه حسن دوم که نسخ شریعت نمود و اعلام قیامت کرد. که باعث طرد بسیاری از پیروان خود گشت. حسن سوم هم روش بزرگان را کنار گذاشت و با خلیفه عباسی ارتباط برقرار کرد. و تغییر مذهب داد (Shuja, 2006). اما از عوامل اصلی و مهم فروپاشی اسماعیلیان توسط مغولان می‌توان گفت وجود اختلافات داخلی و غفلت سیاسی شان بوده است. (Farhani Monfared, 2014) که طولانی ترین حکومت شان ولایت سندیعنی شرقی ترین حد جهان اسلام بود (Stern, 1949).

پادوسپانیان

پادوسبان، پادوسپان، فادوسفان، پادوسبان صورت‌های مختلف واژه‌ای است که به عنوان اسم ملوک رستمدر طبرستان وهم به عنوان لقب شاهان اصفهان در هنگام حمله اعراب به ایران استفاده می‌شده است و واژه پادوسپانان در اشاره به اولاد پادوسبان می‌باشد. (دهخدا، ۱۳۷۷، ج ۵، ۵۳۳۷-۵۳۳۶)

بنابراین این کلمه از اسم پادوسبان پور گیل گاوباره پورگیلان‌شاه پور فیروز پورنرسی پور جاماسب پور فیروز پور هرمز پور یزدگرد سوم بوده است (Gilani & Sotoudeh, 1973; IbnEsfandiar & Ashtiani, 2010; Marashi & Tasbihi, 1968).

معین صورت اصلی این واژه را پادوسپان (paduspan) که نام حاکمی بوده می‌آورد و در ادامه بیان می‌کند پادوسپان یا پادوسپان از ملوک رستمدر طبرستان پسر جیل گاوباره می‌باشد که به رویان رفت و به سبب عدل و انصافش مردم رویان به طاعتش درآمدند (Moein, 1984).

بنابراین املا اصلی این کلمه پادوسپان یا پاؤوکسپان است که حرف (پ) در آن تکرار شده است و از دو جز پات کوس به معنی سرزمین و پان هم به معنی دارنده می‌باشد. کوس همان کوست است به معنی ناحیه و در متون پهلوی پات کوس به صورت پای کوس آمده است. صورتهای مختلف آن در منابع فارسی و عربی چنین می‌باشد؛ پات گوسپان، پاؤگوسپان، پاؤگسپان، پادوسپان، فادوسفان(عربی)، پادوسپان، پادوسپان و پادوسبان (Barzegar & Fumshi, 2001).

پادوسبانیان از (۲۰ ه. ق.) حکومت شان شروع می‌شود در آغاز لقب اسپهبد داشته اند و بیشتر اوقات بزرگان دیلم و حکام گیلان از آنان پیروی می‌کردند در مورد حکمرانی شان می‌توان گفت اگر چه لب دریا و دشت رویان، گاهی توسط امرای عرب و داعیان علوی و امرای خراسان تصرف می‌شدند اما نواحی کوهستانی تا حدود دیلم پیوسته تا سال ۱۰۰۶ تصرف آن‌ها بوده است. پادوسبانیان دارای سه دوره حکمرانی بوده اند: ۱- اسپهبدان ۲- استنداران ۳- ملکان (Sasanpour & Qara Daghi, 2019).

دین آن‌ها تا پایان زرتشتی بود. و در دوران ابتدای دوره اسلامی مردم مازندران پیرو مذاهب اهل سنت، جماعت شافعی و حنفی بوده اند که بعدها مازندران بویژه رویان به شیعه زیدی و شیعه امامی روی آورده‌اند (Yousefi, 2014).

پادوسپانیان نواحی از میان گیلان و آمل را که شامل سرزمین‌هایی چون تنکابن، کلارستاق، طالقان، کجور، لورا، ارنکه، رودبارقصران ولارقصران که رویان می‌نامیدند حکم می‌راندند (Yusefnia, 1977).

محل حکمرانی پادوسپانیان رویان بود که به نظر می‌رسد رستمدرار بر وزن استندار باشد که به حاکمان پادوسپانی رویان اطلاق می‌شد، به ویژه آنکه رستمدرار، استندر یا استندریه نیز نامیده شده است (Hakimian, 1989).

از آنجایی که پژوهش حاضر به شاخه رستمدران این سلسله می‌پردازد که با دوره حکمرانی اسماعیلیان همراه بوده اند. به ترتیب اسامی و مدت زمان حکمرانی شان را بیان و سپس نوع روابط شان را تحلیل می‌کنیم. اما این نکته را هم باید مد نظر داشته باشیم که پژوهش حاضر با حاکمان رستمدراری از سال ۴۸۳ ه. ق. که سال تصرف و تاسیس اسماعیلیه نزاری است مرتبط می‌باشد که این اتفاق مصادف با حکمرانی عزالدوله هزار اسپ اول است. لذا نقطه آغاز بحث را از این حاکم بیان می‌کنیم.

شاخه استنداران پادوسپانی: که به اشتباه رستمدرار می‌گفته اند. - استندار قباد اول (۳۴۷-۳۳۳ ه. ق.) که عنوان استندار را بجای اصفهید یا اسپهبد برای خود برگزید (سنگسری، ۱۳۵۴، ۲۲) - استندار حسام الدوله زرین کمر (۳۸۲-۳۴۷ ه. ق.) - استندار سیف الدوله با حرب (۴۰۹-۳۸۲ ه. ق.) - استندار حسام الدوله اردشیر یکم (۴۳۴-۴۰۹ ه. ق.) - استندار فخرالدوله ناموریکم (۴۶۸-۴۳۴ ه. ق.) - استندار عزالدوله هزاراسف یکم (۴۶۸ تا ۵۰۸ ه. ق.) - استندار شهرنوش (۵۰۸ تا ۵۳۵ ه. ق.) - استندار کیکاووس (۵۳۵ تا ۵۷۲ ه. ق.) - استندار هزاراسپ دوم (۵۷۲ تا ۵۸۶ ه. ق.) - استندار زرین کمر (۵۸۶ تا ۶۱۰ ه. ق.) - استندار بیستون (۶۱۰-۶۱۵ ه. ق.) - فخرالدوله ناماور دوم (۶۴۰-۶۱۵ ه. ق.) - استندار حسام الدوله اردشیر دوم (۶۴۳-۶۴۰ ه. ق.) - استندار شراگیم (۶۷۱-۶۴۳ ه. ق.) (Yousefi, 2014).

بررسی ارتباط رستمدران و اسماعیلیان نزاری

اسماعیلیان با مرگ محمد سلجوقی و ضعف باوندیان و متحدانشان در سال ۵۲۱ ه. ق. شروع به بسط و توسعه قلمرو سرزمینهای خود کرده اند مخصوصا در دوره کیا بزرگ امید (۵۳۳-۵۱۸ ه. ق.) که هم دوره استندار کیکاووس (۵۳۵ تا ۵۷۲ ه. ق.) و از باوندیان با شاه غازی (۵۳۴-۵۶۰ ه. ق.) بوده به سال ۵۱۹ هجری اشکور، طالقان، طارم و دژهایی این نواحی را تصرف کرده و در ولایات گیلان، دیلمان، رودبار، طبرستان و مازندران دعوت خویش را توسعه دادند. که در رستمدرار رویان با تا گرجیان و گیلان با استقبال همراه بوده است (Sasanpour & Qara Daghi, 2019).

در دوره سامانیان، باوندیان، با آل بویه (۴۴۰-۳۲۰ ه. ق.) دوازده امامی شیعه، رابطه خوبی داشتند اما در مقابل رستمدران، با آل زیدیه ارتباط داشته اند که در واقع خود رقابتی در قدرت گیری این حاکمان بوده است. (همان، ۱۳۹۸، ۱۸۹) و نزاری‌ها هم مذهب شیعی اسماعیلی داشتند که با آن‌ها در تخاصم بوده اند. بطوریکه اولین قتل فداییان اسماعیلی در منطقه کجور در سال ۴۹۰ ه. ق. قتل شخصی بنام سیدهادی کیای علوی (حقانی) از زیدیه بوده است (Shuja, 2006) اما این اتفاق در دوره زمانی مربوط به استندار هزاراسپ اول (۵۰۸-۴۶۸ ه. ق.) بوده که رفتار این استندار در استراتژی برخورد با اسماعیلیان با رفاقت و با حمایت بوده است. و در همین دوره کیاامیدرودباری که با هزار اسپ رابطه خویشاوندی داشت در مازندران و گیلان به راحتی شروع به تبلیغ مذهب خود کرده بود. ولی حملات و تصرفاتش به سمت گیلان بوده است (Shuja, 2006).

بعد از کیا بزرگ امید رودباری فرزندش حسن علی ذکره السلام (۵۵۷-۵۶۲ ه. ق.) به قدرت رسید که هم عصر او استندار کیکاووس از رویان و نیز از اسپهبدان حسن (۵۵۸-۵۶۷ ه. ق.) و محمد (۵۶۲-۶۰۷ ه. ق.) باوندی بوده اند. از آنجایی که اسپهبد حسن همانند پدرش شاه

غازی با بزرگان و صاحب منصبان رفتار مناسب نداشت باعث دلسردی و نارضایتی آن‌ها و مردمانش گشت و از طرفی اسماعیلیان که امام شان در فکر دعوت جدید خود به قیامت بود. دیگر خبری از اختلاف بین باوندیان و اسماعیلیان نبود (Jovini & Qazvini, 1999) و در این زمان همین رفتار باوندیان بر استندار کیکاووس هم تاثیر گذاشت و کمتر در مجادله با اسماعیلیان بوده است. اگرچه اختلاف میان اسماعیلیان و باوندیان را در این مساله هم می‌توان دانست که چون استنداران زیدیه مذهب و باوندیان شیعه دوازده امامی که هر دو مخالف با آرای فکری اسماعیلیان نزاری بوده اند این شیطنت استنداران بود که همیشه باوندیان و اسماعیلیان را به جان هم می‌انداخت. اسپهبد اردشیر هم بیشتر با امیر خراسان در کشمکش بود تا اینکه امام حسن سوم نزاری روی کار آمد و تغییر آیین به مذهب سنی داد و به نومسلمان شهرت یافت و این تغییر مذهب باعث ارتباط حسنه با خلیفه عباسی و در نتیجه تلاش برای توسعه قلمرو را آن‌ها شد (Sasanpour & Qara Daghi, 2019).

در نهایت بعد از سقوط الموت و سرنگونی حکومت نزاریان شمال ایران آنان با حمایت خوارزمشاهیان دوباره به بازسازی الموت پرداختند و تا اواخر قرن هشتم هجری صاحب قدرت دوباره گشتند ولی دیری نپایید که دوباره این قلعه بدست ملک کیومرث پادوسپانی و سپس توسط سادات کیایی تنکابن (زیدیان دوم) تصرف شده بود (Shuja, 2006).

بنابراین همانطور که مطرح و فرض شده است و با توجه به سال‌های ظهور و سقوط اسماعیلیه نزاری (۴۸۳ تا ۶۵۴ ه. ق.) استراتژی برخورد از هزاراسپ یکم که برابر با آغاز حکمرانی اسماعیلیه الموت تا زمان سقوط شان به دوره حکمرانی استندار شراگیم است را بررسی می‌کنیم.

الف. استندار عزالدوله هزاراسف یکم (۴۶۸ تا ۵۰۸ ه. ق.)

هزاراسپ یکم خواهر کیا بزرگ امید رودباری (۵۳۲-۵۱۸ ه. ق.) که جانشین حسن صباح شده بود را در نکاح داشت که مادر استندار کیکاووس بوده است. البته این خویشاوندی طبق تاریخ جانشینی او بجای حسن صباح قبل از به حکومت رسیدنش بوده است. کیا امید حدود بیست سال قبل از حکمرانی وجانشینی حسن صباح قلعه لمه سر (لمیسر) فرمانده بود و در توسعه قلمرو اسماعیلیان خیلی کوشا بوده و همه لشکر کشی او به سمت گیلان بوده است بطوریکه در این حملات که همیشه با پیروزی بود حاکم گیلان اباهاشم علوی را اسیر کرده و به اجبار در مناظره‌ای در الموت او را قانع به حقانیت اسماعیلیان کرد و سپس او را کشت (Shuja, 2006).

ب. استندار شهرنوش (۵۰۸ تا ۵۳۵ ه. ق.)

او امیری توانا ودانا بود و خواهر شاه غازی را به همسری داشت. او با برادرش کیکاووس و چهارصد نفر از رستمدران را شاه غازی را در جنگ با نزاریان همراهی می‌کرد. (مرعشی، ۱۳۹۵، ۳۹-۳۸)

ج. استندار کیکاووس (۵۳۵ تا ۵۷۲ ه. ق.)

او سه سال در دیلمان شرق حاکم بود و سپس در رویان به تخت نشست و استندار شد. در دوران او اسماعیلیان جرات قدرت نمایی را نداشتند و ولایت رویان همیشه در امنیت کامل بود (Ameli & Sotoudeh, 1969). حکمرانی اش مصادف با دوره حکومت شاه غازی بوده است و از آنجاییکه شاه غازی باوندی دوبار توسط فدایی شان زخمی شد یکی در کوی مسجد زنگوی ساری (بزرگر، ۱۳۸۰، ۴۸۵) و بار دیگر در صحرای ولیکان آمل بوده است. (ابن اسفندیار، ۶۹، ۱۳۸۷-۶۸) بنابراین وقتی صاحب قدرت شد با اسماعیلیان در دشمنی بسیار بوده و این دشمنی با کشته شدن فرزندش گردبازو توسط اسماعیلیان تکمیل شد (Ameli & Sotoudeh, 1969) و از آنجاییکه استندار کیکاووس خراج گذار و مطیع شاه غازی بوده او هم به تبعیت از شاه غازی دایما با اسماعیلیه در حال جنگ و نزاع بوده است. کیکاووس ملازم شاه غازی بوده و در جنگ با اسماعیلیان او را همراهی می‌کرد (Marashi & Tasbihi, 1968) و در این دوره همراهی کیکاووس با شاه غازی، جنگی در رودبار

سلیسکوه پیش آمده که البته بهانه آن جنگ در مرتبه اول به گفته مرعشی (۱۳۹۵) تعصبات دینی و مرتبه بعدی کشتن فرزندش گردبازو بدست نزاریها بوده است که در این جنگ پنج هزار (به گفته نویسنده تاریخ رویان هجده هزار از نزاریها گردن زده شدند (Shuja, 2006) و این کشتار بیست وهفت هزار نیز گزارش شده است (Shushtri, 1998) و زمانی هم بین استندار کیکاووس و شاه غازی اختلاف پدید آمد (Gilani & Sotoudeh, 1973).

د. استندار هزاراسپ دوم (۵۷۲ تا ۵۸۶ ه. ق.):

او فرزند شهرنوش بود که با دیدن قدرت گرفتن نزاریها در رویان ومنطقه با آنها روابط خوبی برقرار کرد. او نه تنها با اسماعیلیان نجنگیرد بلکه قسمتی از قلمرو خود وچند قلعه را مانند دژ سخت سر را در اختیار آنان گذاشت و خود بیشتر به عیش ونوش میپرداخت. (Sasanpour & Qara Daghi, 2019) ولی رابطه میان او و اسپهبد باوندی حسام الدین اردشیر به تیرگی گرایید و در پی حملات امیر باوندی به الموت پناه برد. (گیلانی، ۱۳۵۵، ۷۶) هزاراسپ دوم به کمک اسماعیلیان به آمل حمله کرد و حاکم آنجا را که گماشته اردشیر باوندی بود کشت. و بعد از آن دوباره به کجور رفت ولی حاکم باوندی در تعقیب او به کجور لشکرکشی کرد و دستور قتل او را داد (Barzegar & Fumshi, 2001).

او با اسماعیلیان رفاقت بست و قلاع بین سخت سر و ملاط را به آنها بخشید و خود به عیش ونوش پرداخت که از این بابت بزرگان رویان از او گسستن و به ملک اردشیر باوندی پیوستن تا جایی که امیر ارجاسف نیز برای تعقیب وجنگش رهسپار شد. و زمانی که هزاراسپ با کمک اسماعیلیان آمل را ویران کردند و مورد تاخت وتاز قرار داد ند ملک اردشیر با چهارده هزار سرباز به جنگش ابتدا در خواجهک وسپس کجور روانه شد تا اینکه با فراز وفردهای زیادی هزاراسپ بر عادات خویش ماند تا اینکه در قلعه ولج او را کشتند (Barzegar & Fumshi, 2001).

ه. استندار زرین کمر (۵۸۶ تا ۶۱۰ ه. ق.):

در دوره زرین کمر فرزند جستان، شخصی به نام بیستون که هم دوره امام نزاری محمد دوم (۶۰۷-۵۶۱ ه. ق.) ظهور کرد که از پدری بنام ناماور ولی بی شجره که مدعی فرمانروایی می بود چراکه خود را از خانواده استنداران می دانست غرض اینکه زمان کوتاهی بر رویان حکم راند و با اسماعیلیان همراه شد لذا ملک اردشیر باوندی او را کنار زد و زرین کمر را بجایش گماشت. بیستون مجهول به اسماعیلیان پناه برد ولی آنها در صدد معامله تحویل او در عوض اراضی به ملک اردشیر بودند که ملک نپذیرفت و سرنوشت او هم نامعلوم ماند. و حکومت به زرین کمر رسید (Barzegar & Fumshi, 2001).

بناراین مشخص نیست او در جنگ کشته شده یا اسماعیلیان او را به قتل رسانده اند. این گزارش با آنچه شیخعلی گیلانی ثبت کرده است، مطابقت دارد (Rodger Kia, 2015).

در سال های اولیه قرن هفتم هجری که مصادف با حکمرانی استندار زرین کمر، رویان دچار آشوب گشت. در این دوره نزاری ها نهایت استفاده را بردند. و تبلیغ خود را گسترش دادند. بویژه سال ۶۰۶ ه. ق. که مصادف با قتل نصیرالدوله شمس الملوک باوندی بوده است (Ameli & Sotoudeh, 1969).

و. استندار بیستون (۶۱۰-۶۱۵ ه. ق.) - فخرالدوله ناماور دوم (۶۴۰-۶۱۵ ه. ق.) - استندار حسام الدوله اردشیر دوم (۶۴۰-۶۴۳ ه. ق.) - استندار شراگیم (۶۷۱-۶۴۳ ه. ق.):

از این دوره یعنی از سال ۶۱۰ هجری تا سال ۶۵۴ هجری که برابر با سقوط الموت و انقراض این سلسه که برابر با نیمه اول حکومت شراگیم بوده است در منابع تاریخی کمتر به ارتباط اسماعیلیه با رستم‌داران پرداخته اند لذا اطلاعات اندکی در این حوزه وجود دارد. چراکه با

آغاز حملات مغول به مازندران، امیران سرگرم تدبیر و درایت در برخورد با این حاکمان بوده اند. وقتی که مغولان به الموت به سال ۵۶۳ ه. ق. حمله کردند هر دو حاکم همسایه اسماعیلیان نزاری یعنی استاندار شراگیم پادوسپانی و اسپهبد شمس الملوک باوندی فرمانبردار آنها بوده اند تا آنها را در حمله به اسماعیلیان کمک باشند. چنانکه در منابع تاریخی آمده این دو حاکم در تصرف و محاصره قلعه گردکوه شرکت داشتند. اما با طولانی شدن این محاصره استاندار شراگیم و اسپهبد شمس الملوک بدون اجازه هولاکو به رویان و آمل بازگشتند. که رفتارشان باعث کدورت خان مغول شد ولی با عذرخواهی از ایشان توانستند فرمان حکومت رویان و آمل را حفظ کنند (Marashi & Tasbihi, 1968) و در این جنگ آخرین امام نزاری بنام خورشاه ونه تن از پسران وخویشاوندان شان را به نزد منگوقاآن بردند و در راه بازگشت همه را در شمال غربی مغولستان از بین بردند (Mirkhwand & Kianfar, 2001; Shabankarei, 1997).

بحث و نتیجه‌گیری

در این پژوهش به چگونگی و چرایی شیوه حکمرانی رستمدران با اسماعیلیان شمال غرب ایران پرداخته شد که حاصل این نوع نگرش پژوهشی با سه استراتژی برخوردی حاکمان رستمدراری تبیین گشته است که چنین می‌باشد؛ اولین حاکم - هزاراسف (۴۶۸ تا ۵۰۸ ه. ق.) که دوره تعامل بوده چراکه او داماد جانشین حسن صباح مؤسس اسماعیلیه نزاری یعنی بزرگ امیدرودباری بوده است و بی شک این وصلت به رفاقت ختم شده بود و به جز این گفتار، صحبت دیگری از بابت رفاقت یا خصومت این حاکم با اسماعیلیان نشده است و از آنجایی که تمام لشکرکشی کیا امید به سمت گیلان بوده است. لذا می‌توان استنباط کرد که رفتار اسماعیلیان با رستمدرار خوب بوده است. - دوره استاندار شهرنوش (۵۰۸ تا ۵۳۵ ه. ق.) به تبعیت از شاه غازی استراتژی برخورد از نوع تقابل بوده است اما به علت عدم اطلاعات کافی از این استاندار در منابع موجود از بابت استراتژی برخورد با اسماعیلیان نشان از کاهش این نوع برخورد بوده است. - زمان استاندار کیکاووس (۵۳۵ تا ۵۷۲ ه. ق.) نیز استراتژی برخورد تقابلی با شدت زیاد و کم بوده است با اینکه در اندک زمانی با شاه غازی در اختلاف بود اما بیشتر زمان حکمرانی اش با اسپهبد باوندی همراه با رفاقت بوده است و بخاطر تفکر دوازده امامی اسپهبد و زاویه داشتن با افکار اسماعیلی همیشگی اختلاف وجود داشته است که کیکاووس حتی بعد از مرگ شاه غازی با اسماعیلیان نیز خصومت داشته اگرچه این اختلاف ناچیز بوده است. چراکه امامان نزاریه نظیر حسن علی ذکریه سلام در الموت در تفکر دعوت جدید به قیامت بوده اند و کمتر به تعرضات همسایگان و اطراف شان می‌پرداختند و از طرفی جانشین شاه غازی اسپهبد حسن، حاکمی معتدل وقوی نبود و همیشگی با مردمانش در تخاصم بود لذا درگیریهای داخلی اینان باعث کاهش خصومت کیکاووس با نزاریها هم بوده است.

- استاندار هزاراسپ دوم (۵۷۲ تا ۵۸۶ ه. ق.) دوره‌ای با استراتژی تعامل با نزاریان بوده چراکه او علاوه بر آشتی قسمتی از اراضی رویان را نیز به اسماعیلیان بخشید و در مدت حکومتش با توجه به ارتباطش با اسماعیلیان از نظر مردم منفور شده بود و نظر اردشیرحاکم باوندی هم با او در بدترین وضعیت بوده است. چراکه با چند جنگ برعلیه او، دستور کشتن او را هم داد - استاندار زرین کمر (۵۸۶ تا ۶۱۰ ه. ق.) دوره تقابل بوده چون در این دوره اسماعیلیان از شخصی که ادعای نژاد رستمدراری را داشت بنام بیستون در مقابل زرین کمر حمایت کردند. و او هم با حمایت آنان به آمل لشکر برد و خرابی و ویرانی به بار آورد. و با توجه به رابطه خویش با نزاریها عاقبتش نامعلوم ماند. و در نتیجه زرین کمر به حکومت خویش ادامه داد و با توجه به رفتار نادرست اسماعیلیان در حمایت بیستون نام مجهول، او با آنان در استراتژی برخورد تقابلی بود.

ولی از زمان حکومت استاندار بیستون به سال ۶۱۰ ه. ق. تا حکومت استاندار شراگیم به سالهای ۶۷۱-۶۴۳ ه. ق. دوره بی تفاوتی در استراتژی برخورد بوده است.

اگرچه در منابع مختلف در مورد تاریخ رویان نظیر کتاب تاریخ طبرستان و رویان و مازندران از مرعشی، کتاب تاریخ مازندران از شیخعلی گیلانی و کتاب تاریخ رویان از آملی ذکری از این استنداران در ارتباط با اسماعیلیان نشده است. ولی دوره عنوان (و) به دلایلی شاید حملات مغول و مشکلات داخلی و ضعف باوندیان و عدم گزارش برخورد تقابل یا تعامل در منابع تاریخی آن را دوره بی تفاوتی قلمداد می‌شد. اگرچه استندار شراگیم در محاصره الموت و قلعه گردکوه همراه هولاکو مغول شدند اما این امر در واقع از سر اطاعت و فرمانبری از مغولان بود نه از سر بیزاری و خصومت با اسماعیلیان بوده است.

بنابراین می‌توان گفت که استراتژی برخورد از نوع تقابل در این دوره برخاسته از نوع ایدیولوژی این دو سلسله بوده است چراکه استنداران مذهب زیدی و اسماعیلیان هم مذهب اسماعیلی داشته اند که این دو مذهب با توجه به اشتراکاتشان اما کاملاً در تضاد بوده اند. که در این میان باوندیان، همسایه نزدیک این دو سلسله هم دارای مذهب دوازده امامی بوده اند که اینان هم با اسماعیلیان در تنازع و تنازع بوده اند. و در استراتژی‌های برخورد سلسله استنداران با نزاریان بویژه از نوع تقابل خیلی تاثیرگذار بودند. و می‌توان گفت که برخوردهای تعاملی و بی تفاوتی شان بخاطر سیاست حفظ منابع بوده است.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر، هیچ‌گونه تضاد منافی وجود ندارد.

مشارکت نویسندگان

در نگارش این مقاله تمامی نویسندگان نقش یکسانی ایفا کردند.

موازن اخلاقی

در انجام این پژوهش تمامی موازین و اصول اخلاقی رعایت گردیده است.

شفافیت داده‌ها

داده‌ها و مآخذ پژوهش حاضر در صورت درخواست از نویسنده مسئول و ضمن رعایت اصول کپی رایت ارسال خواهد شد.

حامی مالی

این پژوهش حامی مالی نداشته است.

References

- Ameli, O. e. A., & Sotoudeh, M. (1969). *History of Royan*. Iran Culture Foundation Publications.
- Arif, T., & Zomorudi, H. (1998). *Ismailia and Qaramat in History*. Jami Publishing.
- Barzegar, A., & Fumshi, M. S. (2001). *the history of Tabarstan*. Rasanesh.
- Daftari, F., & Badrhai, F. (1996). *History and Beliefs of Ismailia*. Farzan Rooz.
- Farhani Monfared, M. (2014). Diplomacy of expansion and dialogue; a study on the political struggles of the Ismailis of Alamut. *Farhang Magazine*, 75-108.
- Gilani, S. A., & Sotoudeh, M. (1973). *History of Mazandaran*. Iran Culture Foundation Publications.

- Hakimian, A.-F. (1989). *The Alawites of Tabaristan: A Study of the Conditions, Works, and Beliefs of the Zaydi Sect of Iran*. Ilham Publishing House.
- Hamedani, R. a.-D. F., Roshan, M., & Panahi, A. (2008). *Jami' al-Tawarikh, History of the Ismailis*. Publisher of Written Heritage.
- IbnEsfandiar, B. M. I. H., & Ashtiani, A. (2010). *History of Tabarestan*. Nashr-e-Satir.
- Irfan Menesh, P. (2019). Examining the spread of Ismailism in Iran.
- Ismaili, Y. (2008). *A journey through the history of Shiism in Mazandaran (from the beginning to the end of the 8th century A.H.)*. Research Institute of Islamic Sciences and Culture.
- Jovini, A., & Qazvini, M. b. A. a. W. (1999). *Tarikh Jahangashai Jovini* (Vol. 3). Bammad.
- Khorasani, F., & Simeonov, A. (1994). *Muhammad bin Zayn al-Abidin, History of the Ismailis with the Guidance of the Believers and the Learned*. Mythology Publications.
- Maqrizi, T. a.-D. A. i. A., & al-Shayal, J. a.-D. (1948). *Al-Hanafa's preaching on the news of the Fatimid Imams and Caliphs*.
- Marashi, Z., & Tasbihi, M. H. (1968). *History of Tabarestan, Royan and Mazandaran*. Shargh.
- Mashkoo, M. J. (2011). *History of Shia and Salam sects until the fourth century*. Eshraghi Publishing House.
- Mirkhwand, & Kianfar, J. (2001). *History of Rawdah al-Safa in the lives of the Prophets and the Muluks and the Khalifas*.
- Moein, M. (1984). *Farhang Moein* (Vol. 5). Nasherspehr.
- Najmi, N. (2010). *The Story of Hassan Sabah and the Castle of Alamut*. Arghavan Publications.
- Rodger Kia, I. (2015). *Standard history (Royan and Dilam Zameen)*. Parpirar.
- Sasanpour, S., & Qara Daghi, M. Y. R. (2019). Political and Ideological Conflicts of Ismailis of Nizari and Baundians of Tabaristan in the Seljuk Era. *New Attitudes in Human Geography Quarterly*, 11(3).
- Shabankarei, M. b. A. b. M. (1997). *Al-Ansab Majam*. Amir Kabir.
- Shuja, S. (2006). *A Thousand-Year History of Islam in the Northern Regions of Iran*. Eshehar Publishing.
- Shushtri, A. G. N. (1998). *Majlis al-Momenin* (Vol. 1). Islamic Publications.
- Stern, S. M. (1949). Ismaili propaganda and fatimid rule in Sind. *Islamic Culture*, 23, 298-307.
- Stern, S. M., & Badrei, F. (1997). The beginning of Ismaili preachers in the northwest of Iran, Khorasan and Mavar al-Nahr. *Faculty of Literature magazine*, 14(1), 24-69.
- Willy, P. (2005). *The Eagles Nest: Ismaili Castles in Iran and Syria*. I.B.Tauris.
- Yousefi, S. (2014). *Historical Geography of Royan and Rostamdar*. Rasash Novin.
- Yusefnia, A. A. (1977). *Langa*. Ministry of Culture and Arts Publications.